Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 11. STUDENI 1935. GOD. III.

Izlazi mjesečno. Pretplata Din 100·— godišnje, Dinara 50·— polugodišnje.

Cijena Din 10·-

20138

ĆILIMI, SAGOVI, ZASTORI
TKANINE ZA POKUĆTVO I DEKORACIJU
LINOLEUM
S. TURKOVIĆ
ZAGREB, ILICA 5 - Telefon 22-19

UZORNO

SABIRNICA: NIKOLIĆEVA 8

ŠKABERNA
GRAĐEVNI MATERIJAL
Samoborski pijesak
Betonske cijevi
Cementne pločice
Beton. vratašca za dimnjak
Mramorna zrnca itd.
ZAGREB, Samoborska c. 18
Telefon 7706

INDUSTRIJA KARTONAŽE
Izradjuje u tu struku zasjecajuće predmete kao kutije za poštu, kaseta i papirnate vrećice i t. d.
VIKTOR KOVAČIĆ
Branimirova 43 ZAGREB Telefon 65-28

HRVATSKA INDUSTRIJA KATRANA D.D.
RADNIČKA CESTA 29. ZAGREB TELEFON BROJ 5364
Izvadja asfaltiranje cesta, trotoara, dvorišta, kućnih ulaza i t. d. uz najjeftinije cijene.

PARNA BOJADISAONICA I ČISTIONICA ODIJELA V. JELINEK
Centrala: Gajeva 25 — Telefon 33-90
Sabirnice: Ilica 37, Ilica 148a, Vashingtonov trg 1
Svu garderobu čistimo »ETILENOM«. – Svim članovima društva 10% popusta.

Ing. F. Š.

GRADJEVNI PROBLEMI GRADA ZAGREBA

Sadanje tmurne političke, a još teže gospodarske i privredne prilike sile nas Zagrepčane da se sastanemo, porazgovorimo i dogovorimo kako i što imamo poduzeti da naš grad i njegove gradjane očuvamo od teških posljedica tih prilika.

Hvala Svevišnjoj Providnosti i besprimjernoj snazi zagrebačkog slobodnog gradjanstva, naš se hrvatski grad Zagreb kroz dugu svoju, gotovo hiljadugodišnju, slavnu ali i stradajuću prošlost znao uvijek snaći, obraniti i odhrvati u najtežim prilikama, na starim svojim bedemima mačem u ruci, a poslije svojom gradjanskom sviješću i požrtvovnim domoljubljem.

Mi Zagrepčani svijesni smo si, da smo potomci onih slobodnih gradjana, čuvara varoških pravica i cehova, koji su na pravoj slavenskoj hrvatskoj osnovici okupljali oko sebe sve zdrave elemente iz cijele naše domovine i razvili uzor gradskoga čovjeka sa gradskom svijesti, koji je u sebi nosio svijest slobode, neovisnosti i otpora protiv svega, što je ugrožavalo neovisnost i slobodu hrvatskoga naroda i njegovog uvijek slavnog glavnog i slobodnog kraljevskog grada Zagreba. Taj je gradjanski stalež i danas i uvijek će ostati nosilac svih kulturnih i gospodarskih vrijednota lijepe naše domovine.

Takav naš Zagreb su nam predali naši predji, a takovoga većeg i poljepšanog moramo ostaviti i predati svojim nasljednicima.

I kako su naši predji u obrani zatvarali svoja željezna tvrdjavna vrata pred nasrtljivim osvajačima, tako se moramo i mi ograditi i zatvoriti pred sadanjim neprijateljima, a to je nezaposlenost, stradanje i bijeda, koji neprijatelj vreba na tisuće naših sugradjana. »Društvo Zagrepčana«, kao čuvar tradicija i ovakovih vrata, u više je navrata raspravljalo što bi se sve imalo poduzimati, da odvratimo od sebe sve nesnosniju privrednu krizu i njene sve teže posljedice, te je došlo jednodušno do zaključka, da samo opća i proširena zaposlenost može ove teške posljedice ublažiti i odstraniti.

a naročito gradski vijećnici članovi našega društva.

I zato smo smatrali našom dužnošću, da ovdje iznesemo neke misli, a u oči proračunske rasprave u Gradskome vijeću.

1. NAJAMNI I VATROGASNI PRIREZ.

Zagrebačka inženjerska komora obratila se dne 28. IX. t. g. gradskom poglavarstvu svojom predstavkom u predmetu oslobodjenja novogradnja od najamnog i vatrogasnog prireza, s kojom se mi u potpunosti slažemo. Ova predstavka glasi:

»U posljednjim godinama sve veća je općenita nezaposlenost u svim slojevima pučanstva grada Zagreba. Medju inim uzrocima ove pojave jest svakako jedan od glavnih uzroka pomanjkanje gradjevne djelatnosti, što je mnogoputa u našim stručnim kao i ostalim dnevnim časopisima temeljito obrazlagano.

Ovo pomanjkanje gradjevne djelatnosti prouzročili su u glavnom preveliki državni i samoupravni tereti, medju koje spadaju kao najosjetljiviji i najnepodesniji najamni i vatrogasni prirez.

Zagrebačka inženjerska komora, vodeći računa o toj nezaposlenosti a uz to poznavajući mogućnosti privatne gradjevne inicijative, časti se obratiti gradskom poglavarstvu predstavkom, da izvoli prigodom predloženja novog gradskog proračuna osloboditi stanbene novogradnje od plaćanja tih općinskih nameta t. j. od najamnog i vatrogasnog prireza i to već za novogradnje, koje bi se počele još i ove godine. Sa oslobodjenjem od plaćanja ovih prireza neminovno bi se podigla gradjevna djelatnost. Podignućem gradjevne djelatnosti, koja bi nastala smanjivanjem tereta na novogradnje zaposlilo bi se mnogobrojno radništvo kao i obrtništvo sviju struka.

Time bi se znatno umanjila potreba socijalnog potpomaganja nezaposlenih. Povećanom gradjevnom djelatnošću povećali bi se stvarno i gradski prihodi iz drugih vrela, koji bi nastali povećanom gradjevnom djelatnošću.

Ovi dohodci sigurno bi nadmašili preliminirani dohodak od najamnog i vatrogasnog prireza kod budućih novogradnja. Zagrebačka inženjerska komora je uvjerena da se oslobodjanjem budućih novogradnja od plaćanja najamnog i vatrogasnog prireza ne bi nikako umanjili gradski prihodi tim

više, jer je vrlo dvojbeno, da će se pod ovakovim prilikama moći izvadjati kakove novogradnje.

Povećanom gradjevnom djelatnošću udovoljilo bi se ujedno i potrebama novim, higijenskim i zdravim stanovima za sadanje stanbene potrebe kao i za stalni prirast pučanstva grada Zagreba.

Neupuštajući se u opširna razmatranja od kolike bi to koristi bilo i za opće poboljšanje privrednih prilika u gradu Zagrebu, uvjereni smo da će se i sve ostale privredne, zanatlijske i radsičke organizacije suglasiti sa ovim našim predlogom, te očekujemo od gradskog poglavarstva pozitivno riješenje ove naše predstavke.«

2. REGULACIJA KAPTOLA I OKOLICE.

Za gradske dijelove Kaptol, Opatovina, Skalinska, Tkalčićeva, Pavla Radića ulica i Krvavi Most na snazi je još tamo od godine 1930. zaključak gradskog zastupstva, koji je zaključak obnovljen godine 1934. o zabrani svake nove odnosno pregradnje do konca godine 1936. Ova nikako opravdana i odugovlačna zabrana čini silnu i nenadoknadivu štetu ne samo samom razvitku gradjevinarstva, nego i pojedinim posjednicima, od kojih su nekoji prisiljeni radi starosti i trošnosti rušiti svoje zgrade ili isprazniti pojedine stanove, a ne dozvoljuje im se na istom mjestu sagraditi novogradnju, jer regulatorni odsjek gradskog gradjevnog ureda nije još od god. 1930. do sada dovršio regulatornu osnovu za ove napomenute dijelove u najstrožem središtu grada, gdje su i najskuplja i najvrednija gradilišta, koje stoje, sada uslijed toga neiskorišćena.

Što se tiče regulacije samoga Kaptola o tom opstoje već mnoge osnove ali provedba koje od ovih nije sada aktuelna a i nema za to financijalnih sredstava, što ne će biti ni u dogledno vrijeme. Već je blagopokojni umni zagrebački biskup Aleksandar Alagović (1829.—1837.) htio dati preurediti Kaptol prema tadanjim prilikama, te je medju ostalim htio sagraditi velebni kameni most od crkve Franjevaca sa Opatovine preko tadanjeg Potoka do Duge ulice prema »Kamenitim vratima«, koja se osnova nalazi u nadbiskupskom arhivu, čime je htio taj veliki i rodoljubni biskup simbolički prikazati pomirenje gospodskoga Kaptola sa purgarskim Gričem. Na žalost do ove izvedbe nije došlo sigurno radi pomanjkanja sredstava, akoprem su bila vremena tada bolja nego što su sada.

Aktuelno je sada, da se bar privremeno na jedan shodan način i uz skromna sredstva uredi prostor pred Stolnom Crkvom. Isto tako je aktuelno, da se bezodvlačno konačno dovrši regulatorna osnova za ostale navedene ulice, ali da se proširenjem istih čim više štede sadanji posjednici skupih gradilišta, a ujedno da se kod ove regulacije uzmu u obzir već opstojeće, u novije vrijeme izgradjene novogradnje, te da se ne opetuje

slučaj kao što je to u Masarikovoj ulici, gdje se mijenjao gradjevni pravac radi budućeg proširenja na obe strane, nakon što je cijeli niz ove ulice izgradjen novogradnjama, uslijed čega će ovi nejednaki gradjevni pravci još dugo i dugo čekati — možda i stoljeća — na izravnanje.

Sve treba po mogućnosti prilagoditi sadašnjosti, a što ne možemo provesti mi sada, treba prepustiti budućim pokoljenjima Zagrepčana, koji će možda živjeti u boljim i sredjenijim prilikama i imati više sredstava, te usavršiti i dovršiti prelijepi naš Zagreb-grad.

Danas grad nema novaca i za najpotrebnija uredjenja u samom središtu. Evo koliko godina već se čeka na otvorenje vrlo potrebne nove ulice sa Jelačićevog trga, sjeverno uz Gradsku štedionicu do Vlaške ulice, ne može se to provesti jer nema sredstava ili bolje ima sada grad drugih i važnijih potreba.

3. MODERNA PROČELJA.

I Zagrepčani a i stranci prigovaraju i izrugavaju se današnjim hipermodernim praznim pročeljima na novogradnjama osobito onim u čistom središtu grada.

Svi smo uvjerenja, da su ovi prigovori opravdani, jer kao što je bio neoprostivi vandalizam rušenje starih vrijednih historijskih gradjevina, osobito one nikad i ničim nenadoknadive Bakačeve kule na Kaptolu, isto je tako nepodesno graditi u središtu grada ove hipermoderne kućerine. Taj val hipermodernosti već u ostalom svijetu prestaje i skoro će posve prestati, kao što je svojedobno nakon kratkotrajnosti izginula i secesija, kako je to sada vidljivo i na Jelačićevom trgu. »Gradjevinski odbor« propisan u smislu gradjevinskog zakona od godine 1931. § 10, kao savjetodavni organ gradske općine, biran po Gradskom vijeću svake godine, imao bi vrlo savjesno proučiti pojedina pročelja prije nego što ih predloži na prihvat i odobrenje gradskom poglavarstvu. Ovakove hipermodernosti mogu se kao kurioziteti dozvoliti u udaljenim dijelovima grada, ali nikako ne u središtu, kamo spadaju zgrade sa trajnom ljepotom vanjštine.

4. CESTOVNI PROBLEMI GRADA.

Svraćamo pozornost na vrlo važno djelovanje »Društva za puteve Savske banovine u Zagrebu«. Ovo društvo ima svrhu i cilj poraditi svim sredstvima oko poboljšanja i izgradnje putne cestovne mreže u Savskoj banovini, zatim izgradnje savremenih utrenika (kolovoza) i rekonstrukcije sviju važnijih cesta i mostova, te tim redovima poslužiti privrednom podizanju radnog naroda i gradjevne djelanosti.

Medju inim važnim cestovnim problemima naše banovine spada na prvo mjesto onaj grada Zagreba. Iz posebnog izvještaja o tim izgradnjama potrebnih cesta i mostova saopćujemo neke ispravne misli:

Svaki koji pozna Zagreb znade, da je tranzitni saobraćaj kroz Zagreb skoro nemoguć i u takovom stanju da je to neizdrživo. Srijedom i na ostale sajamske dane prolazi se svim gradskim ulicama, a sav saobraćaj na državnom savskom kolnom mostu uslijed mnogobrojnih kola upravo je ugušen. Isto tako Zagreb nema u svojoj prekrasnoj okolici osobito na sjeveru ni jednu cestu za brži i nesmetani autosaobraćaj na veliku štetu turizma u Zagrebu.

Sva ova pitanja povezana su medjusobno, pa se zbog toga i sva ta pitanja imaju riješavati zajednički.

Budući, navodno, predstoje razni javni radovi državni, banovinski i gradski, potrebno je da se uzmu posebno u obzir takovi radovi grada Zagreba, **jer grad Zagreb ima najveći broj nezaposlenih radnika, kojima pridolaze dnevno nezaposleni iz čitave Savske banovine kao i iz cijele države. I Zagreb treba dobiti veći dio državnih i banovinskih javnih radova već i zbog toga, jer je zagrebački gradjanin u cijeloj državi najjače opterećeni državljanin javnim dažbinama. Zagreb-grad dao i daje najveći postotak državnom i banovinskom prihodu.** Uslijed toga potrebno je, da se na račun budućih javnih radova a na teret državnog proračuna izvede:

a) Za grad Zagreb vrlo važna nova cesta od Stenjevca uz Savu do iza Maksimira, sve prema regulatornoj osnovi. Ova cesta imala bi ići od željezničkof raskršća kod Stenjevca prema jugoistoku u diagonali do potoka Černomerca a zatim kroz Horvate, paralelno sa Ilicom i uz Savu do ceste na Kanalu, a odavle opet u diagonali prema sjeveroistoku mimo aerodroma, gdje bi ulazila iza Maksimira na današnju državnu cestu vodeću u Sesvete. Dužina ove ceste iznašala bi 13.70 km, a kroz Ilicu i Vlašku ulicu iznaša duljina 12.60 km, dakle bi nova cesta služila ujedno i kao obranbeni nasip od Save.

b) Imalo bi se bez odgadjanja pristupiti izgradnji, odnosno proširenju kolnog mosta Savskog mosta, kao i novogradnji cestovnog mosta u Trnju, te bez zaprijeka i odlaganja dovršiti gradnju novog željezničkog u zamjenu sadanjeg potpuno trošnog mosta. Sve ove novogradnje imaju se izvesti potpuno na trošak državnih doprinosa, te se imade jednom prestati za grad Zagreb sa osebujnom praksom, da se od ovoga traži uvijek neki doprinos za čisto državne gradnje, kao što je to bilo i za podvožnjake, te ničim opravdani doprinos grada od Din 100.000.— za raspis osnove za novi željeznički most. **Ujedno bi se za ovakove državne gradnje imale obavljati jeftimbe u Zagrebu.**

c) Što se tiče periferijskih cesta, grada Zagreba, to se ove nalaze u

očajnom stanju, jer su čitave četvrti prepuštene svojoj sudbini, prem bi se uz malo organizacije moglo urediti mnoge sadanje loše ceste i pješačke staze. Ujedno bi se imalo na teret gradskih investicija sagraditi velika turistička cesta sjeverno od Zagreba, a naVrapče sa zapadne strane. Tom cestom došle bi do izražaja prirodne ljepote naše divne gore Medvednice i njenog vrho Bliznice, ispod kojeg izvire potok Bliznec. (B l i z n i c a je ispravni naziv za Sljeme, kako ga je narod nazivao još pred 50 godina, dok su naziv Sljeme dali valjda austrijski oficiri, medju njima i naši Graničari, kada su šezdesetih godina snimali vojničke topografske karte.)

d) Ujedno bi se imala izvesti i priključna cesta na Savski most od Sajmišta kao i cesta na budući Savski most u Trnju.

Na taj način približiti ćemo grad Zagreb Savi kako je i nužno, jer Sava mora teći uz Zagreb, a ne daleko od Zagreba, a mjesto da ga naplavljuje, treba da mu bude plovna Sava od koristi.

Time bi se dalo zaposlenja nezaposlenim tehničkim stručnjacima kao i radništvu, jer samo gradjenjem i nikako drugačije riješava se privredna kriza.

5. ZA ČISTOĆU RIJEKE SAVE.

Jedna je od velikih neprilika i upravo neprocijenjena šteta za grad Zagreb od onečišćivanja rijeke Save otpadnim vodama Trbovljanskih ugljenokopa.

Sve molbe, žalbe i predstavke sa strane raznih privrednih ustanova, a naročito pako od strane Poglavarstva grada Zagreba te Slovenačkih općina Brežice, Krško, Sevnica, Rajhenburg i drugih, podnašane su već tamo od godine 1911. na nadležne vlasti i na ministarstva, ostale su ne znamo iz kojih razloga do sada bez uspjeha i bez rezultata. Ni višekratne interpelacije u Narodnoj Skupštini u tom predmetu nisu mogle potaknuti riješenje toga pitanja.

U predmetu onečišćivanja vode rijeke Save po spomenutoj Trbovljanskoj ugljenokopnoj družbi, održavane su godine 1912., 1923., 1926. i 1930. na licu mjesta stručni povjerenstveni očevidi, kod kojih su prisustvovali kako izaslanici nadležnih vlasti iz Zagreba i Ljubljane, tako i izaslanici interesiranih stručnih i privrednih organizacija i korporacija. Rezultati su bile dvije odredbe i to godine 1923. bivše Pokrajinske uprave za Sloveniju u Ljubljani, te godine 1926. bivšeg velikog župana Ljubljanske oblasti.

Sve ove odredbe ostale su do danas na papirima na koje se Trbovljanska ugljenokopna družba uopće ne obazire, što više nakon izdavanja gore spomenutih odredaba obustavila je uporabu i naprava za čišćenje otpadnih voda u Rajhenburgu i Laškom.

Spomenuto si je društvo kroz svoje dobre veze znalo uvijek ishoditi »stručna mnijenja« da crna boja Save nizvodno od njenog ugljenokopa potiče od taložene tamne sive gline, koje čestice da i kod najmanje količine djeluju kao vodena boja. Nadalje tvrde, da kod manjih dubina vode u savskom koritu, tamno obojene vode dolaze od refleksa dna korita pokrivenog ugljenim česticama te da je voda tek kod većih vodostaja izmješana sa ugljenom, koji ali da dolazi odronjivanjem starih naplavina.

Što se tiče šteta, koje ovakovo onečišćivanje Save nanaša cijelom poplavnom području od Zidanog mosta pa sve do Rugvica ispod Zagreba one su upravo neprocijenjive.

Ribarstvo na tom dijelu Save gotovo je sasvim uništeno, budući ugljen, kako je prigodom povjerenstvenog očevida godine 1923. i 1926. te po stručnjacima-biolozima i bakteriolozima ustanovljeno, uništava hranu, koju riba treba i nalazi samo u čistoj vodi.

Najbolji dokaz tome je, da se u pritocima Save Krki, Sutli, Krapini i dr. nalazi riba u izobilju.

Onečišćivanjem Save pogodjeni i oštećeni su najviše interesi grada Zagreba.

Dobava danas jednog od najvažnijeg gradjevnog materijala šljunka i pijeska vrši se za gradnje u Zagrebu većim dijelom iz materijalnih graba izvan savskog korita na starim naplavima, a koje su danas plodne livade i oranice. Ove dobave vrši pretežno okolišno seljaštvo, koje zavedeno dobrom zaradom uništava svoja plodna polja, tako, da mu s vremenom nestaje zemljišta, koja bi mu inače služila kao sigurna prehrana. Ovakovo uništavanje plodnih zemljišta osiromašuje seljaštvo i ugrožavaju njegovu egzistenciju, a ujedno se pogoršavaju i higijenske prilike cijelog gradskog okoliša stvaranjem baruština u ovako iscrpljenim i napuštenim materijalnim grabama.

Nasuprot tome nalaze se u samom savskom koritu ogromne količine neiskorišćenog takovog materijala zasićenog ugljenom, koji je time nesposoban za uporabu kao gradjevni materijal.

Mogućnosti uporabe šljunka i pijeska ne samo da bi se spriječilo naprijed navedeno zlo, koje seljaka zavadja i dovodi na prosjački štap, već bi se njegovom uporabom spriječilo i drugo zlo sa kojim se grad Zagreb imade neprestano boriti ,a to je opasnost od poplava.

Da se doskoči tome zlu **treba prisiliti** Trbovljansku družbu, da načini propisne naprave za ispiranje svojeg ugljena. Nužno bi bilo, da se opet povede riječ u gradskom zastupstvu u tom predmetu. Trbovljanska družba dobavlja u Zagreb:

a) Banskoj upravi i ostalim držav. uredima godišnje oko			150	vag.	uglja
b) Bolnicama, školama i raznim institucijama	»	»	550	»	»
c) Gradskoj upravi i gradskim poduzećima	»	»	3000	»	»
d) za kućni ogrijev privatnicima	»	»	1300	»	»
		Ukupno oko	5000	vag.	uglja

u vrijednosti po Din 2.000.— godišnje oko Din **10,000.000.—**, pa ipak se ustručava da nadje puteve, da se zapriječi onečišćivanje naše rijeke Save.

Gradsko vijeće neka stvori zaključak, da ne će kupovati Trvoljanskog ugljena tako dugo dok ta družba ne uredi propisne čistionice za svoj ugljen. Samo takovom energijom doći će se do cilja!

Jedan bivši gradski načelnik rekao je na sjednici, kada se raspravljalo pitanje onečišćenja Save: »Da postanem ministar, ja bi to u 24 sata riješio« (naime prisilio Trbovljansku družbu, da ne gadi Savu!) Isti bivši načelnik postao je ministar, ali nije ni kroz 3 godine ministrovanja mogao prisiliti tu družbu na njenu dužnost.

6. REGULACIJA RIJEKE SAVE.

Kad je govora o rijeci Savi, onda je potrebno spomenuti i potrebu regulacije. **Grad Zagreb mora najenergičnije tražiti od države, da se već jednom pristupi sistematskoj provedbi regulacije Save.**

Pitanje regulacije Save ne datira od danas, već se počelo rješavanjem ovog životnog problema cijelog Posavlja još od god. 1876., a intenzivnije su se bavili zadnjih 40 godina naši poznati stručnjaci na temelju iskustva stečenih kroz dugi niz godina na samoj rijeci Savi, kao i na temelju svojih opažanja na sličnim rijekama u inostranstvu, kada su bili izaslani u svrhu studija.

God. 1898. sastavljena je prva osnova, a god. 1927. preradjena je ista, te predložena nadležnoj vlasti na preispitivanje i odobrenje. Za sadanju sudbinu ove osnove ne znamo. Svojedobno bile su o tom predmetu podnašane interpelacije i u Narodnoj Skupštini, no moramo na žalost konstatirati, da odlučujući nisu našli nikada potrebno razumijevanje, a niti su nalazili za to potrebnih sredstava. No medjutim će se ljetos naći nekih 120 milijuna dinara za izvedbu obaloutvrda rijeke Save, ali u Beogradu, dok mi ovdje u Zagrebu moramo biti pripravni na pogibelj od poplave, budući sadanji obrambeni nasipi nisu dosta jaki i dosta visoki, da zadrže Savu od preljeva.

Nije dosta, da za vrijeme poplave, koja čini silne i neprocjenive štete obalnom pučanstvu, dodje koji od gospode ministara, prošeće i pregleda Savu, dade se ondje fotografirati i ova sličica dolazi u novine, a time je i sve svršeno.

Nepravedno je i nejednakopravno, da grad Zagreb mora svoje obalne nasipe uredjivati na trošak posebnog socijalnog prireza, kojega teško snašaju gradjani, dok takove radnje spadaju u dužnost države, kao što to država čini u Beogradu. Jednakopravnost za sve, za Zagreb i za Beograd!

7. INDUSTRIJA U GRADU ZAGREBU.

Industrija u gradu Zagrebu ne uživa nikakovih naročitih povlastica, jer se ne može smatrati takovom naročitom povlasticom odredba, prema kojoj se gradska uvoznina na robu, koja se doprema industrijskim kolosjecima, zaračuna samo sa 50%. To je jedna pogodnost za sve industrijske kolosjeke, te valjda ima svoj razlog u tome, što gradska uvoznina ima svoj korijen u tako zvanoj taracovini, koja je predstavljala otštetu za upotrebu gradskih cesta, pa je opravdano, da roba, koja uopće ne dolazi na gradske ceste, uživa i neke pogodnosti. Nadalje valja spomenuti, da prema tarifi gradske uvoznine najveći dio sirovina potrebnih industrijskim i zanatskim poduzećima ne plaća gradske uvoznine kao druga roba, već su stavke znatno niže. Medjutim to nije kroz tarifu provedeno po jednom sistemu već više od slučaja do slučaja, kao što imade čitav niz stavaka, koje stvarno u znatnoj mjeri opterećuju industrijsku proizvodnju. S druge strane ne smije se preći preko činjenice, da se u stanovitim krugovima vrlo često javlja tendencija, da se zanatska proizvodnja u gradu Zagrebu zaštiti visokim stavkama gradske uvoznine na pojedine industrijske proizvode. Ova je tendencija opasna za razvoj industrije u gradu Zagrebu, jer kako se samo po sebi razumije, industrija nema lokalnog karaktera već teži za tim, da svoje proizvode može plasirati na što većem teritoriju. Tako i industrijska poduzeća u gradu Zagrebu ne žive od toga, što plasiraju u Zagrebu, već je kud i kamo od veće važnosti prodaja proizvoda diljem čitave zemlje. Prema tome mora se izbjegavati sve, što bi nam moglo zatvoriti tržišta u drugim gradovima ili krajevima.

Medjutim potrebno je, da grad pristupi i pozitivnim mjerama, kako bi ne samo sačuvao onu industriju, koja se već nalazi u Zagrebu, već bi i omogućio proširenje te industrije a i osnivanje novih poduzeća, tako da Zagreb sačuva i pojača svoju poziciju privrednoga naročito industrijskog centra Jugoslavije. Jednom je već bio sa strane Gradskog zastupstva odredjen poseban odbor za podupiranje industrije u Zagrebu, doneseni su i neki zaključci, ali o njima nema više ni glasa. Medjutim potrebno je, da se ovom pitanju posveti najveća pažnja jer se sa svih strana, kod gradova i kod općina, sve više pokazuje interes, kako bi privukle industriju. Ponajprije treba osigurati dobar smještaj industrije, pa stoga treba odrediti zemljišta i raspolagati sa zemljištima, na kojima će se moći industrija uz povoljne uvjete plasirati. Ta zemljišta moraju biti tako

položena, da se mogu stvoriti veze sa željeznicom, moraju imati vode i električnu struju. Nadalje treba osigurati jeftinu struju i jeftini plin. I u pogledu općinskih dažbina treba omogućiti olakšice jednako kao i u pogledu općinskih prireza. **Tu treba takodjer da se jednom riješi odnos Zagreba prema banovini, jer je vrlo teško, da zagrebačka privreda pored općinskih daća podnosi i banovinske daće, što je naročito važno u pogledu konkurencije Beograda, gdje nema banovinskih daća.**

Razumije se samo po sebi da pitanje olakšica treba riješavati najvećim oprezom i smotrenošću, kako se ne bi privukla u Zagreb industrija, koja inače nema nikakovih životnih uslova, te bi samo živjela od raznih povlastica. Isto tako treba naročito paziti, da se davanjem povlastica novim industrijski mpoduzećima ne dovede u pitanje rad već postojećih poduzeća, jer bi takova pogrešna politika mogla dovesti do toga, da jednu industriju dobijemo u Zagreb, a drugu da istjeramo.

8. NABAVA ZEMLJIŠTA.

Kako spomenusmo gradska općina treba nabaviti čim veći kompleks zemljišta za nove industrije, koje treba privući u Zagreb uz naznačene povlastice. Zakon o likvidaciji agrarne reforme od g. 1933. vrlo je pogodovan za Zagreb, jer su sva zemljišta na području Zagreba, koja su bila pod udarom agrarne reforme, vraćena posjednicima: Nadbiskupiji, Prvostolnom Kaptolu i grofu Kulmeru ukupno oko 1000 jutara. Tako će moći opet ove za grad Zagreb uvažene crkvene ustanove vršiti svoju uzvišenu misiju, a napose uzdržavati i popravljati našu velebnu Prvostolnu crkvu. Ujedno je u taj zakon unešen i § 32 prema kojem općini grada Zagreba pripada pravo prvokupa kod eventualne prodaje tih zemljišta. Time je dobila gradska općina veliku prednost, što neka bude pobuda da i nabavi čim veće komplekse za podignuće industrije i gospodarstva, kao i za osnutak naselja malih posjednika. Kod našeg naroda duboko je uvriježena samosvijest i težnja za svojinom. Radnik i težak kroz dugi i teški rad štedi, snuje i teži da postane jednom gospodar svoj u svojem, da ima pod stare dane bar kakav krović nad glavom. Općina mu stoga treba ići u susret da mu uz najpovoljnije uvjete omogući kupnju zemljišta, gdje bi si taj svijestan mali čovjek sagradio vlastiti dom.

9. GRADSKO KUPALIŠTE.

U našoj se javnosti mnogoputa raspravljalo o potrebi izgradnje jednog velikog i shodnog kupališta za ljetnu i zimsku sezonu. Naš Zagreb, četvrt milijunski grad, nema kupališta, koje bi odgovaralo današnjim potrebama. Imamo 2 gradska kupališta (na Kvaternikovom trgu i Mošinskijevoj ulici) Suzorovu terapiju i privatno »Dianino kupalište« u Ilici. Nu sve to nije

dostatno. Tamo pred stotinu godina, kad je Zagreb imao manje od 20.000 stanovnika, bio je bolje snabdjeven kupalištima. Imao je t. zv. Mineralquellen-Bad u Barišecovoj kući u Vlaškoj ulici br. 4 (sada vlasništvo našeg člana g. Šira), koje je kupalište Austrijanac I. B. Tauber, koji je proputovao i živio skoro deset godina u Hrvatskoj, stručno opisao u »Croatia« No. 27. od god. 1841. Nekada je ovo kupalište dobivalo toplu vodu iz toplih izvora u sadanjem Nadbiskupskom perivoju. Isti Tauber naziva našu domovinu »unser liebes Croaten-Ländhen«. Drugo kupalište, što je tada bilo u pogonu, bilo je u Lepoj Vesi (sada Medvedgradska ulica), kako je to opisano u »Der Courir für Damen« g. 1840., koja bilješka glasi u prevodu:

»Već nekoliko godina ima novo sazidano kupalište u Lijepoj Vesi (Schönbach, sada Medvedgradska ulica), koje ima sumpornu i željeznu vodu, koja se preparira za kupanje. To je kupalište otvoreno od aprila. Svakako će se to svidjati p. n. Zagrebčanima, jer ima 14 soba za kupanje, pa ne trebaju gosti dugo čekati«.

Treće ljetno kupalište ili bolje veliki plivači bazen (Schwimschule), bio je na sadanjem posjedu Mallina kod Sv. Žavera, na onoj livadi, nasuprot gostionice.

Ovdje su Zagrepčani učili plivati, dakako uvijek u odijeljeno vrijeme za muške i ženske.

Spomenuli smo, da je nekada Barišecovo kupalište u Vlaškoj ulici dobivalo toplu vodu iz vrela u Nadbiskupskom perivoju. Da je bilo toplih vrela na Nadbiskupskom perivoju i Kaptolskim vrtovima, potvrdio je i blagopokojni kanonik Dr. L. Ivančan, pripovijedavši, da su u prvoj polovici prošloga vijeka bili sadanji vrtovi neogradjena Kaptolska Gmajna. Isto mi je pripovijedao i moj djed Andrija Šega (1803.—1885.) da se u svojoj mladosti kao stolarski šegrt išao sa svojim drugovima rano u proljeće kupati u tople mlake na toj Kaptolskoj Gmajni.

Sjeverni i južni obronci zagrebačke gore Medvednice obiluju izvorima toplim vrelima. Sa južne strane poznata su mi slijedeća topla vrela: Sutinsko kod kapelice Sv. Martina u Podsusedu, Topličica kod Gornjeg Stenjevca, Toplice potok u dolini izmedju Gračana i Šestina, sumporno vrelo kod Dubrave nedaleko Markuševca, toplo vrelo kod Čučerja, kao i sumporno vrelo kod Sv. Ivana Zeline. Sva ova vrela imaju na površini temperaturu od nekih 20 st. C., jer se, po predmnijevanju geologa, miješaju hladnom vodom u ne dubokom ispod zemlje pjeskovitom sloju, kojim teku hladne vode iz bregova zagrebačke gore Medvednice.

Ovo moje predmnijevanje potvrdio mi je i pismeno blagopokojni moj saučenik prof. Ferdo Koch, tadanji direktor državnog geološkog instituta.

U starim katastralnim mapama poreznih općina Vlaške ulice i Nove Vesi označena su ova vrela, koja su kasnije nestala uslijed provedbe gradske kanalizacije Ribnjaka i okolice. Prigodom kopanja temelja za Kaptolsku novogradnju trokatnice (ugao Ribnjaka i Vinkovićeve ulice) u jesen 1932., osobno sam se uvjerio i samo na jednom mjestu toplomjerom izmjerio toplinu vode 19.5 C., dok je ostala voda u temeljima bila hladna 11—12 st. C. Sva ova voda je drenažom odvedena u gradski cestovni kanal.

Zimus sam ustanovio, da u nadbiskupskom i sjemenišnom perivoju na više mjesta brzo kopni snijeg, a usporedjujući ta mjesta sa katastralnim mapama, pokazuju, da su to ista mjesta, gdje su na mapama i označeni izvori, iz kojih je crpio svoju vodu tadanji nadbiskupski ribnjak, koji navodno nije nikada smrzavao.

Sve ovo što sam naveo, pokazuje, da ima velike vjerojatnosti da bi se stručnim istraživanjem moglo doći do izvora termalnih voda.

Pronalazak takav, ne moram posebno obrazlagati, bio bi od izvanredne dobiti i koristi za grad Zagreb, jer bi se moglo podići zimsko i ljetno kupalište u središtu grada, na pr. na način, kao što se takovo nalazi u Budimpešti.

Prof. Gjuro Szabo:

Pismo, pisano pred devedeset godina

Ima debelih knjiga, koje svom točnošću iznašaju sva moguća data, sve moguće osobe, sve, sve do u tančine, a ipak sve to nije kadro, da poda jasnu istinsku sliku toga razdobja. Ima tu nešto, što se neda kazati ni pisati, a opet je sakriveno izmedju redaka, pa to neodredivo čini redovno baš ono, što je najzanimljivije. Nisu na gusto zasijani oni, koji umiju tako pisati, dakako da se tako pisati može uopće samo o onom, što je čovjek sam proživio. Ima toga još dosta u vremenu predilirskom, a i u ilirskom, što nije dovoljno objašnjeno, makar da postoji dosta znatna literatura. A svakako će najjasnije progovoriti očevidac, dakako potpuno sposoban za opažanje i razumijevanje dogadjaja. Tako je slučajem spašeno iz makulature slijedeće pismo, koje je napisao »Nikola« ravno pred 90 godina, na dan 29. listopada 1845. Dobrotom gosp. Janka Barle-a ustanovljeno je, da je taj Nikola tada mladi bogoslov Nikola Horvat, koji je tada bio 22 godine star, a pisao je list Adolfu Veberu, drugu u peštanskom sjemeništu, koji je dvije godine mladji bio. Tako je list otposlan iz Samobora u Peštu, da izvijesti Vebera o dogadjajima u burnoj godini 1845. Iznenadjuje upravo savršen slog i bistro zapažanje tako mladoga čovjeka, nu taj je Nikola Horvat dugo poživio i kao vrlo uvažen i plodan pisac i kanonik zagrebački god. 1911. umro, dok mu je drug A. Veber takodjer poznat kao vrlo revan pisac, akademik, borac, putopisac itd., tek je poživio samo do god. 1889.

Zapravo ne treba tome listu mnogo komentara, a kako sada suditi možemo, u glavnom je sve istinito, tek se u sporednim stvarima ne odgovara sasvim činjenicama. Sve su spomenute osobe iz onih dana i te kako poznate, tek se o Romšu i Virštleru nije moglo ništa saznati, nu to su svakidanji ljudi, drugovi iz sjemeništa bili. Ban Haller spomenut je kao pokojni, jer je — nakon vrlo dobroga držanja u hrvatskom saboru — konačno riješen banstva 24. X. 1845. Očekivanje, da će dvor tu izazivače, naročito visoko časničtvo — strogo prorešetati nije se dakako ispunilo, dvor kao dvor, malo zagrmio, pa — nikada nije ništa učinio, tek što je neke omanje želje Hrvata ispunio. Ut aliquid fieri videatur! Vrlo je zanimljivo saopćenje, kako je djelovala ona luda vojnička pucnjava na Markovom trgu — istini za volju mora se istaći, da je tu ban Haller najmanje kriv, daleko više je krivo bilo vojničtvo, pa tako bi razumjeli, onaj osorno feljbabski odgovor »Kommandierendera« izaslanstvu — na pojedince: »Baš je ta svinjarija učinila Karla Draškovića opozicijonarom!« Vrlo je zanimljivo saopćenje, kako su mladji sklopili društvo za učenje

slavenskih jezika i kako su proveli organizaciju: vidi se, kako je tadašnjoj mladeži hrvatskoj bilo sve to ozbiljno, jer je smišljeno bilo pošteno, a nisu jadni ni slutili, da će to drugi izrabiti za svoje mutne ciljeve!

Osobe, koje se tu imenuju sve su od reda poznate, tek spomenuti treba, da je onaj »Gjuro« biskup (kasniji nadbiskup) Haulik, a ona pripomena, da će mu »po Svih Svetih Gjuro gatje svezat« kaže, da se je Nikola Horvat nadao, da će ga o Sisvetima Haulik zarediti, nu to se sbilo tek 7. juna 1846.

A drugo neka veli pismo samo:

U Samoboru dne 28-og listopada 865.

Ljubezni moj Adolfe!

Stid me jest, boga mi, te prestid, kada pomislim, da ja već puna tri meseca u domovini boravim, a Tebi, osim ono nekoliko smešanih redakah po kobnu danu 29-og sarpnja, polag svega obećanja, a polag duše budi rečeno, i nakane i najbolje volje moje, jošte ništa pisao nisam. Strah bi me bilo, da ćeš Ti to u zlu stranu tumačiti, da na moju sreću ne znadeš, kako sam len i nemaran u dopisivanju: i stoga se nadam, da će mi i ova nemarnost pred sudbenim stolom bratimstva Tvojega proštena biti. Pisao sam ja u seminištu mnoge i dugačke listove, nu kamo li je onde više vremena i priličnosti bilo! Čudno će to oboje biti, i verovati nećeš — nu bez svakoga dokazivanja ostavljam to budućoj Tvojoj iskusnosti, ako najme u moje okolnosti dospješ. Jest do duše i meni čudno, kad pomislim, nikakova posla na svijetu nejmam, pa ne mogu vremena naći, da jedan list napišem; — medju samimi novinami liveti, slušati, pa pripovedati je, a neimati dovoljno gradje za list jedan napisati: — pa ipak jest tako, i znam, da je tako, a znao bi i Ti — nu prije bi morao na sve zube govoriti, a to nesmiem, jerbo bi lasno Romš i Virštler, i morda se jošte tko drugi, dugačke zube dobili, študirali . . ., a ne bovisirali, — bise jošte tko zaboravio i Kolema potkupio . . . (omarsio se u postu) . . . a toga zla bi ja krivac bio, dakle prošutiti valja, što bi kazati pogibeljno bilo. Dragi brate! oprosti nemarnosti i evo Ti na artii moju reč zadajem, da ću u buduće marljivii biti.

2. Post nubila Phoebus! kaže latin, a najbolje se o istini ovih reči uvěrio svaki naš rodoljub. U ono doba, kada smo mislili, da je sve propalo, sve izgubljeno, odaržana je najveća poběda kao posledice ukazuju — a poběda protivnikah je propast njihova. Znaš, da razumim ovde nesretni dan kàrvoprolitja i padnutja nevine bratje rukom kàrvnikah. Nu providnost božja i zlo ovo gorko oplakano u dobro nam obrati, i tako rekuć iz groba nesretnih pokojnikah blago sretne budućnosti nam niče. Karvnički čin onaj pobudi pozornost vlade i odluči, da već nešto jedared s nami napravi. Pripomogoše k tomu mnogi našinci i odbori, koi se radi

nepravde velike potuže. Nu mislim, da je gore najviše dopomoglo, što su prigodom restauracie 3 osobe od tajnog redarstva u odelu Conducteurah u Zagreb poslane, od kojih jedan poginu na městu, i bi pod imenom nepoznatog sahranjen. Čin onaj tako bi za dvorane zanimiv, da na izust svaku najmanju okolnost znadu, i tim načinom bolje im poznata postanu zahtevanja i želje naše. Dvor dàrži naše madjarone za opoziciu, i kao proti takovimi uvěke će dělovati. To je uzrok, zašto su prie državnog sabora Mikšić, Kušević, Signatus Briglević, Koloman Bedeković i jošte nekoji dobili od vlade nalog, da se za 14 danah izjasne: jeli će službe svoje ili opoziciu ostaviti? Kako nam je Sabor lěpo szpao znate dovoljno iz opisa njegovog toli točnog, da se rěč od rěči u naših novinah nalazi. Opis ovaj imamo opet zahvaliti Verbančiću. Ban se je onako dobro vladati morao na saboru, jerbo je iste govore svoje od vlade primio, a kontrolu po nalogu vlade vodili su biskup naš i Kulmer. Nu ovo su već ostarele novine, prolazim radje na novie i sadašnje.

Pokojni ban od Hallerkö-a poslě trogodišnjega upravo gospoduvanja svoga ostatavi grad naš valjda za uvěk dne 21-og u dva sata po noći, po mraku —po tmini — i prodje u Beč pozvan od dvora na račun.. Prie odlazka svoga izplatio je sve službenike svoje dobro znajući, što ga čeka. Tako je i Fernc barzo svàršio svoje tajničtvo, koi će i magjaromanni svoju. Nu neće samo bana ta nepogoda postignuti, biti će tu rešetanja više. — Stari naš sudac Štajdacher pozvan je od dvora, da podnese u osobi sva akta karvnog onog čina, što kako je učinio, lasno si je misliti, promotrivši, da je on tom prilikom sina svoga izgubio. Za stalno se čuje, da će stroga dvorska komisia proti vojničtvu doći, i ovo čitavo prorešetati. Comandierender grof Auersperg i Tvoj imenjak Veber bit će penzionirani. Oberst-Lajtnant, pod kojega se to komandom dogodi, bit će kasiran, a više oficirah dobiti će savět, da kvitiraju Tresk! — Šrot je dobio zapoved, da dodje malo u Beč ad audiendum verbum regium, česa se ko djavola boji. Lasno se dogoditi može, da će promoviran biti iz 80.000 na 12.000. Kako nam dvor na ruke ide, vidi se i iz toga dovoljno, što je domorodnog našega grofa Otto Sermagea bez njegove prošnje prisědnika banskoga stola imenovao, a grofa Augusta Oršića kao magjarona, premda već odabran biaše, izostavio. Biti će za mala i više sličnih proměnah, s kojimi ćemo za sěgurno zadovoljni biti. Izposlovao nam je sve to najviše Kulmer a za njim naš Gjuro, za kojega se pravo znalo nije, jeli kuhan ili pečen? — nu kada već do živa dodje, jednu noć pet reprezentaciah napisa.

Jeli se sětjaš lěpe i nove palače grofa Karla Draškovića u poštanskoj ulici tik polag pošte ležeće? Ako ne? daj si po kom dopovědati dok Ti na um padne. Znam, da će Ti zgrada ta mila biti, što nam grad toli krasi i resi, nu kamo milija Ti postala bude, kada saznadeš, da je to već naš n a r o d n i d o m! Tako jest, narodni dom imamo, o čem ni sanjali

nismo. Posedovatelj njegov, koi 29-og sá srpnja istom odlučeni domorodac postane, proda sada istom dogotovljenu palaču svoju narodnoj stranki samo za 28.000 sr., premda njega samoga medju 70—80.000 stoji. Kupila se kuća ova na akcie po 25 fl. sr., od kojih sam grof 3.000 fl. sr. na sebe primi, biskup Zagrebski uzme akciah za 3.000 fl., Zdenčaj za 1.000 i Šrott toliko, svaki kanonik najmanje za 100 t. j. 4 akcie. S tolikim dioničtvom bi to, primljeno, da je u samom Zagrebu za dva dana 13.000 sabrano, — a kamo li kada to u Karlovac, Sisak i druge rodne gradove dodje. U domu ovome biti će stan čitaonice, Muzeum narodni, stan učenog društva, kada se dozvoli, a gospodarsko društvo imati će ovdě svoje sědnice, — a u tako prostranoj palači sve će dovoljno mesta imati. Učinjeno je to i iz toga obzira, da nam dvor za Muzeum i učeno društvo molećim predbaciti ne može, da niti potrebitog k tomu stana nejmamo. Tako nam hvala bogu sve po ruci ide, da bolje ni želiti nemožemo. — Pišu iz Beča, da ćemo valjda namestničtvo dobiti na skorom, a sveučilište s vremenom. Sada nas najviše bavi to: tko će ban postat? ako li várhovni župan ili naméstnik zagrebske gradomedje? Magjaroni se boje, da nebi Kulmer došo. Zbilja, čuje se, da će reštouracia ukinjena biti, nu i ako ne imade novi župan pravo reštaurirati, Magjaroni u svojih spravištih tolike pogreške prave, da se ludosti njihovoj dosta načuditi nije moći — nu to je sve za dobro naše. — U Zagrebu sklopili su mladi priatelji naprědovanja društvo, kojeg svaki član učiti mora jedno naréčje slavjansko, a kakovu hoće znanost ex professo, a o naprědku svom svakog měseca društvu račun u sědnici dati mora... Nesretnom onom sta stališu onom kod nas, po kom je svaki radio, što je hotio, doskočeno je već sada time, što se je sva mladost pokorila petorici od sebe izabranoj, kojoj će u svem pokorna i poslušna biti. Ovi će pako zavisiti od Comite-a 4 članovah, koji će svu stvar ravnati i voditi. I o tom je skárbljeno, da će u Beču uvěk naših za nas se skrbećih i s nami radećih ljudi biti. Literatura sada šuti. Župan će na svoj Kolendar mnogo predbrojiteljah dobiti. U samom Samoboru do 40, a izmedju ovih 8 prostih gradjanah, iz kojih mnogi svaku našu knjigu kupi i rad čita. — Gaja neima kod nas. Prošo je u Beč i kako čujemo u Prag, što tim lasnije verujemo, jerbo je Vraz gore... On je već sve svoje privarženike izgubio po krivnji svojoj. Čuditi ćeš se ko sam se i ja, nu vidit ćeš, kada saznadeš sve ono, što povod k tomu dade. Pisao bi Ti i o tom više, nu mislio bi tko, da sam nezahvalan prema njemu, što nikada biti neću — nu i drugi nisu, ak u tom ne, što slěpi naslědovnici biti nećeju.

Ja živim ko mali Bog u Samoboru. Imao sam nadu na Praefecturu u Sěmeništu, nu Muzler neće van ići i tako ja ispadoh. Protonotar Mikšić ponudio mi je kod sebe informaturu sa 200 fl. sr. plaće, a tomu se protiviše moji rodjaci, jerbo je magjaron. Ja sam jošte slobodan valjda će

Antonija K. Cvijić:

Malko tragikomike iz starog zagrebačkog teatra

Kad su Zagrepčani 24. studenoga 1860. iz svog Varoškog teatra definitivno izbacili njemačke glumačke družine, a prvi entuzijazam i ponos o svoje pomalo jenjao, sve se vraćalo k prijašnjim nevoljama. Domaće općinstvo se nije više zadovoljavalo s hrvatskim pokušajima, koji su daleko zaostajali za rutiniranim stranim družinama i njihovim svjetskim preraznolikim repertoarom. Da se poprave financije teatra, pozvana je u Zagreb u svibnju god. 1861. talijanska operna družina Rafaela Burlini-a, koja ubirući od općinstva debele pare, nije htjela tako skoro da se makne. Tad našim glumcima-gladušima ne preosta ino, nego da podju u Varaždin, da tamo zasluže bar dnevni zalogaj kruha, koji su mu Zagrepčani uskratili. Medjutim su dr. Demeter i njegov zanosni drug prof. Babukić »šeširom u ruci od kuće do kuće po Zagrebu moljakali milostinje«. Demeter javlja tada u novinama: »Nismo učinili ni koraka bez uspjeha. Tako je narod osigurao svojim umjetnicima i opet 518 fr. 30 novč; jednu mjesečnu pripomoć«.

To je ipak bilo premalo. Izdaci domaćeg teatra, kako ih je kazališni odbor putem novina prikazao Zagrepčanima, iznašali su mjesečno 1900 fr., uračunajući samo gaže glumaca, orkestralnog i tehničkog osoblja i dnevne troškove za teaterske večeri (4—5 puta sedmično), ali nisu time pokriveni izdaci za kostime, rekvizite, nabavke domaćih djela itd. Po više puta trudio se kazališni odbor, sastojeći se od vrlo agilnih članova, Mate Mrazovića, Vukotinovića, odvjetnika Vrbančića, Veber-Tkalčića, Ivana pl. Kukuljevića i Tome pl. Cuculića, pod predsjednikom Drag. pl. Jellačićem, da narodne poslanike u Hrv. saboru sklone na stalnu subvenciju hrv. kazališta. No većini ovih pričinilo se, da »to pitanje nije važno, da zemlja ne smije u tu svrhu da baca novac«, pa je svaki put skinuto s dnevnog reda. Napokon 17. kolovoza 1861. je kazalište proglašeno zemaljskim zavodom i odredjena mu potpora od 1500 fr. mjesečno. Ali je bilo samo »na papiru«, a do sankcije još vrlo dugi puti.

Na sreću je predsjednik odbora Dragutin pl. Jellačić bio famozan čovjek, toplog srca za zagrebački teater i njegove dobrodušne gladuše, koji su većim djelom nikli iz malogradjanskih prilika, budući da se talentirana mladež iz višeg društva nije dala mamiti u krug, koji je u gradu diskvalificiran te nije uživao ni ugleda ni kredita. Ta bohemska mladež, medju njima i neki nepismeni, okupljala se oko svog moćnog glavara i mecene, kano djeca oko mirisavog pšeničnog hljeba, te od njega očekivala plemićkim imenom i svojom reputacijom, koja je posljednjim značajnim

svakojaku pomoć. Njima za volju Jellačić se izdašno služio svojim starim saborskim govorom još znatno porasla. Tu je on pospješio bar jedno: Zemaljska se je vlada obvezala, da će do konačnog riješenja subvencije, pomagati zagrebačkom kazalištu iz svog pričuvnog fonda sa mjesečnih 600 fr.

Jellačić nije vjerovao, da će ta privremena potpora »dragovoljno funkcionirati«. Zato je početkom svakog mjeseca pokucao na mnoga vladina vrata, a kadgod je naišao na sama riječita izvinjavanja, on junački pošao do samog bana, generala Šokčevića, kod kojeg je uvijek našao razumijevanja i pomoći. No koji put je kod »visokoistih« koristila i sama spretno udešena scena. Jellačić, od naravi vješt glumac, znao ih je zateći vrlo glasnim ispadima: »Bogci se puntaju, kajti nemaju kaj grist! Zopet sem im moral dati ze svojega žepa. Vezda prosim visoku vladu, naj mi moje peneze još denes poverne, kajti ih trebam za svoje težake, kar nijen človek nemre gladen delati!«

Tamo se uvijek našla po neka gospoda, kojoj je silno imponiralo Jellačićevo ime i bogatstvo, a naročito njegove veze sve do »cesarskog tronuša v Beču«. Akoprem nitko od njih nije mario, jesu li glumci gladni ili siti, oni se svaki put požurili Ilusstrissima da umire i udobrovolje. Smjesta su doznačili isplatu potpore, klanjajući se i zahvaljujući blagoglagoljivo, što se njegova Preuzvišenost »udostojila, da svotu blagohotno predujmi«.

Kad je Jellačić s punom listnicom izašao iz zem. blagajne, već ga na prozoru staroga teatra nestrpljivo čekala mršava, ojadjena lica. On im tada iz daleka veselo mahao desnicom, što je značilo: »Čkomite, deca, vse je v redu!« Više im ne bi smio reći, kao što ni vladinoj gospodi, inače sve pokvari za budućnost. On je naime kroz čitav prošli mjesec u teatru skucao forinte i krajcare, otrgnuvši gdje god se dalo tako, da je na prvoga budućeg mjeseca imao na okupu »pričuvu«. Ako svota za gaže nije bila potpuna, on ju potajno zaokružio iz svoje orahove ladice, starog familijarnog »Meisterstucka«.

»Gagebogen-i« su iskazivali očajne stavke. Početnici i epizodisti muški i ženski, dobivali su mjesečno od 15—25 fr. Statisti se prema potrebi »posudjivali« iz naroda za 20—30 novč. po večeri, a djeca, većinom iz glumačkih porodica, Freudenreichove, Lesićeve, Fröbe-ove, Ody-jeve, Vormastini-jeve i drugih, po 2—4 novč. Umjetnički iškolani prvaci, muški i ženski, pogotovo ako su znali i pjevati, užívali su najvišu gažu od 60—70 fr. uz jednu ili dvije korisnice u sezoni. Jedini Josip Freudenreich, ravnatelj, redatelj operete i drame, i glumac prvih uloga, historičkih pa sve redom dalje do vaudeville-a, uživao je golemu gažu od 150 fr. uz dvije korisnice u sezoni, te porodični stan u teatru. Naprotiv dr. Demeter dramaturg, jezični učitelj glumaca, dramatski pisac i prevoditelj drama, te

upravitelj teatra, nije uopće primao stalne plaće, osim neznatne vladine sinekure od prije, »jer je imao od čega da živi, pogotovo kao neženja«. A da je primao plaće, zacijelo bi ju svaki čas zaplijenili, jer se je svuda zaduživao, trošeći zanosnim srcem za teater i za siromašne boheme, zadovoljavajući se jednim jedinim odijelom i malenom sobom u razizemlju. Vrlo važna osoba u teatru bio je šaptač, bivši narodni učitelj Masnec, a kasnije njegov mnogo trijezniji i savjesniji nasljednik, Tošica Daščarić, ujedno i glumac i dramatik. On je bio zapravo svakvečerni spasitelj reputacije »Narodnog kazališta« i glumaca, koji svoju memoriju nisu ozbiljno opterećivali. Ovaj skupocjeni čovjek primao je za šaptanje na pokusima i kod predstave, dakle dnevno 6—10 sati vrlo napetog rada, nagradu od 35, kasnije 50, napokon 65 fr., ali ga onda naskoro umiroviše, jer im je bio preskup.

Svaki, čak i najmanji izdatak za kutijice žigica, potpao je pod sitnozor istraživanja. Zbog toga se je kazališni odbor sastajao jedan do dva puta u tjednu, a zaključci se sa svim detaljima štampali i podnašali visokoj vladi, jer je ova uvijek bila željna znati, na što se troše »njene ogromne potpore«. Kazališni arhiv, prije nekoliko godina osnovan u zagrebačkom Gradskom arhivu, — znatno obogaćen prezanimljivom zbirkom originalnih odborskih zapisnika, koje je darovao bivši intendant starog teatra, gosp. Mil. pl. Cuculić — otkriva nam mnoga kurioza. Klasične su prepirke o malenim, vrlo nužnim nabavkama, a silno je prepašćenje, medju odbornicima, kad općinstvo i kritika energično traže, da se zahodski kanal iza pozornice preloži ili zatrpa, jer za otvorene scene nesnosno vonja po svem gledalištu. Proračuni i debate o tom velikom izdatku povlače se kroz više sjednica, ali nigdje nema konačnog povoljnog riješenja. Ergo? Ostalo pri starom.

Neodgodive nove nabavke povjeravaju se ponajčešće dosjetljivom mladom magistratskom činovniku gosp. Hudovski-ju (kasniji senator). On zna »coprati s penezi kak nigdo vu varoši i natentati tèrgovce, da daju robu kakti za teater na pol badava«. Zato odbor jednoć stavlja u zapisnik: »Hudovski će uzeti skèrb, da se nabavi shodna posuda za žganje špiritusa, da se na pozornici namjesti kotao s vodom i da kupi dva gunja«. To su naime bile jedine preventivne mjere za slučaj požara u teatru, koje je imalo samo dva izlaza, jedan općinstvo u Gospodskoj ulici, a drugi za personal i rekvizite u Banskoj ulici (sada Freudenreichova). Još teže je bilo naći oveću svotu za neizbježiv izdatak. Tako je i na kraju sezone na 30. travnja 1861. Iz prazne blagajne sijeva željezno dno. Gospoda doduše ne trebaju da si taru glavu glede gaža domaćih glumaca, jer osim Freudenreicha i Norvegice, Mandrovića i još nekih, sva ostala mladjarija je suspendirana od plaće do jeseni. Ali treba sačuvati reputaciju pred stranim svijetom. Ugovor za ljetno gostovanje s talijanskom operom je

već sklopljen, no ova traži ovećí predujam, da s poštanskom diližansom doputuje u Zagreb. Nakon dugačkog mozganja našao se izlaz, »kak se navek delalo, gda ni penez bilo«. Treba opet poći u vizite k odličnim (i prestrpljivim) abonentima loža, neka dobrohotno predujme pretplatu za prva tri mjeseca buduće jesenske sezone. Gospoda odbornici znadu unapred, da se većina abonenata neće oglušiti molbi. Ta ovi jedva čekaju da za svoju veliku strpljivost — nagledavši se do sita slabih domaćih predstava — budu nagradjeni omiljelom talijanskom operom. Makar i po stoti put slušaju »Normu«, »Aidu«, »Seviljskog brijača«, »Trovatore«, bit će ipak drugačijih, možda boljih kostima i novih lica, osobito ženskih . . .

Ove sitničave prilike i kuburenja doimlju se nas danas, kao naše naivne igračke iz djetinstva. Iako smo, rasporivši lutkicu, u njoj mjesto krvi našli samo pilovinu, ipak smo se za njom zanesli svom fantazijom. Mi u ono prošlo doba nismo se razočarali manjkavim predstavama. Kano da smo slutili, da su to nužni temelji, iz kojih će po vremenu izrasti impozantna umjetnička pozornica, na koju dolaze u goste kazališni prvaci čitavog kulturnog svijeta. A ta je mjerilo za visoku razinu i dobar glas, što ga vani uživa »Hrv. narodno kazalište«.

Žnirance kupite . . .

Kupite žnirance, za dinar par,
V Zagrebu čuje se na sakom koraku,
I punoput date dinar na dar,
Bilo to v danu, il kasno vu mraku.

Tucete dece tak okolo prosi,
Da dobi koj dinar za koru kruha,
Kad skupi dinarov, doma ih nosi,
Za talu dobi još koj put za vuha.

Ta deca al tomu nisu ni kriva,
Da rano za život se moraju borit,
Jesti im treba, već kad su živa,
A starši im kruha nemreju stvorit.

Kad čovek pomisli, da svi smo ljudi,
Koji pod svodom nebeskim živimo,
Onda se v srcu ogorčenje budi,
I nepravdu sveta teško gledimo.

I dok si tak čovek glavu razbija,
Opet se čuje glasekov par,
Kupite žnirance, dete se zvija,
Kupite gospon, za jedan dinar!

Žlabravec.

»ALBATROS«
PRAONA RUBLJA
KEMIČKA ČISTIONA I BOJADISAONA
ZAGREB
VLAŠKA ULICA 62, ILICA 116 I PALAČA NOVINARSKOG DOMA
TELEFON 49-78
Brza i solidna podvorba uz umjerene cijene.

PROIZVOD SUHOMESNATE ROBE M. MOKROVIĆ K. D.
Centrala: Primorska ul. 10 ZAGREB Telefon broj 50-94
Podružnice: Jelačićev trg 4, tel. 57-11 - Tržnica (Boks I-II) - Ilica 61 - Ilica 73 Vrhovčeva 11 - Tržnica: Branimirova ulica.

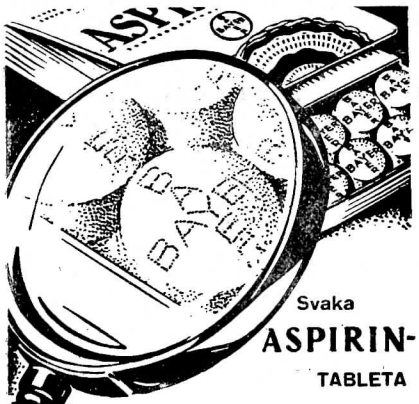

Svaka
ASPIRIN-
TABLETA

nosi Bayer-ov krst kao garanciju za ispravnost. Protiv svih boli i nahlade

BAYER ASPIRIN

Oglas registr. pod S. Br. 6704 od 1. III. 1935

Impregno u ruci
Čistoća u kući

Sve skijaške potrepštine uz gotovo i na otplatu

KOVAČIĆ
ILICA-MESNIČKA 1

Trgovina speceraja i delikatesa
MIRKO CRNIČKI
ZAGREB
Maksimirska 46 = Šulekova 1

PAVAO PATRČEVIĆ
Petrinjska 35 ZAGREB Telefon 56-78
SAMOPRODAJA:
»Triumph« pisaćih strojeva »Standart« i »Portable« novi modeli. Rabljeni i »Rebuild« pisaći strojevi stalno na skladištu.

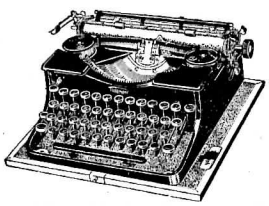

Fina mehanička radiona za popravak pisaćih, računskih i inih uredskih strojeva.

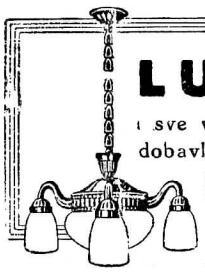

LUSTERE
i sve vrste rasvetnih tjelesa
dobavlja domaća tvornica
IVAN PASPA I SINOVI
ZAGREB
Bogovićeva ulica br. 9

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Vodnikova 10. — Uredništvo i uprava: Kaptol 11. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska c. 47.

ZNAČKE,
MEDALJE
I PLAKETE

ZLATNINU, SREBRNINU
I POPRAVKE

POKALE, NAGRADE
I GRAVIRANJE

izradjuje najpovoljnije

GRIESBACH I KNAUS
ZAGREB

ILICA 15 TEL. 71-57

Najbolji
fotomaterijal:

APARATE,
PLOČE,
FILMOVE
I PAPIRE

dobijete kod

GRIESBACH I KNAUS
ZAGREB

JURIŠIĆEVA 1 TEL. 48-74

Vodeće nabavno vrelo špecerajske i kolonijalne robe

IVAN PENIĆ D. D. ZAGREB

Veliko skladište i izbor biranih vlastelinskih vina

UTEMELJENO 1900.

JULIO DEUTSCH, ZAGREB

MIRAMARSKA CESTA 20 — TELEFONI 5163 I 8616

Nabavno vrelo za sav građevni materijal.

Utemeljeno 1892

Knjigotiskara BRAĆA KRALJ

Telefon 4824 ***ZAGREB*** *Pavla Radića 9*

Preuzima *sve vrsti tiskanica uz najkulantniju posluga: kao trgovački dopisni papir, listovne kuverte, račune, dopisnice, posjetnice, osmrtnice itd. Cijene vrlo umjerene.*

Izradjuje *tiskanice u blokovima te zaručne i vjenčane karte, oglase, letake, kao i sve tiskanice u reklamnu svrhu i za sve uredske potrebe. — Podvorba brza i solidna.*

Ulja i masti

Svaki napredak u proizvodnji i upotrebi, cijelo znanje i sva iskustva, što su ih od 1886. godine stekli specijalisti naše organizacije, koja obuhvaća cijeli svijet, primjenjuju se kod fabrikacije naših GARGOYLE-MAZIVA i daju im onu kakvoću, koja Vam garantuje siguran i ekonomičan pogon.

Mobiloil

STANDARD-VACUUM OIL COMPANY OF JUGOSLAVIA INC.
ZAGREB **BEOGRAD**

Ferek *trgovina gotovih odijela*

Telefon 8867 **Zagreb** *Jelačićev trg 9*

Stalan veliki izbor gotovih i po mjeri odijela za gospodu i dječake. Izradjujemo uniforme, športska odijela, ulstere, slipone, hlače, trenchcoate, proljetne i zimske kapute, kabanice i t. d. uz najniže dnevne cijene.

JUGOSLAVENSKO **SIEMENS D. D.**

ODIO ZA SLABU STRUJU

isporučuje, montira i uzdržava telefonske i signalne uredjaje svih vrsti. — Dobavlja sinhrone satove i instrumente za električna mjerenja.

ZAGREB, RATKAJEV PROLAZ 7 – TELEFON 34-50

JUGOSLAVENSKO
INDUSTRIJSKO I TRGOVAČKO D. D.

Gundulićeva ulica 17 ZAGREB Telefon 26-67 i 20-71

Generalno zastupstvo
tt. ROBERT BOSCH A. G., STUTTGART
zastupstvo
CADILLAC, LA SALE, BUICK, OPEL I BLITZ AUTOMOBILA
tt. General Motors Continental S. A., Antwerpen.

Prodaja:
Svih Bosch proizvoda, Bosch akumulatora, Seiberling guma, svakovrsnog auto pribora.

SPECIJALNA RADIONICA ZA POPRAVKE BOSCH-PROIZVODA